

Pravnik

2014

Radovi

Ćudoredno biće čovjeka

UDK: 177:316.63

Sažetak

S namjerom da potaknem ljude na razmišljanje o svakodnevnom životnim situacijama u kojima se sukobljavaju ćudoredno i nećudoredno, kao i sama spoznaja da uvijek postoji raskorak između postavljenih moralnih normi i njihove praktične primjene odabrala sam upravo ovu, bezvremensku temu „Ćudoredno biće čovjeka“ za temu svog rada. Kako su ljudska bića najčešće krajnje sebična, a djelovanje im je motivirano vlastitim preferencijama, moralna dimenzija često biva zanemarena i neostvorena. Nemogućnost slobodnog djelovanja čovjeka, kao i njegovo zanemarivanje „glasa unutarnjeg suca“ također dovodi do kršenja moralnih načela. Stoga je svaki pojedinac dužan oduprijeti se autoritetu koji mu nameće nećudoredan cilj, a s druge strane ojačati glas svoje savjesti koja će mu omogućiti razlikovanje dobra od zla. Kao jedan od načina da se unaprijedi nećije ćudoredno biće jest i vještinom stvaralaštva, npr. radom s ljudima. Naposljetku, ističem da bi ljudi, iako suočeni s brojnim nedaćama svakodnevice, trebali usmjeriti svoje napore u oblikovanju sebe kao moralne osobe.

Ključne riječi: moralno/ nemoralno, glas unutrašnjeg suca- savjest, vještina stvaralaštva

1. Uvodni dio

Čovjek je biće u neprestanoj potrazi. On traga za materijalnim ili pak duhovnim, malim i nebitnim stvarima jednako kao i za velikim i značajnim. U toj svojoj potrazi često zaboravlja da bi ćudoredna (moralna) dimenzija života trebala biti glavna odrednica ljudskog postojanja i djelovanja, iako je sam tvorac potrebe za ćudoređem. Negiranje/nepoštivanje moralnih normi, njihovo teorijsko ispovijedanje, a praktično svakidašnje kršenje, glavni su razlozi odabira ove, svezremene teme, za temu ovog rada. Sljedeći važan razlog jest znatiželja, ali i potreba da iskažem vlastiti kritički stav o postojanju/nepostojanju ćudorednog bića čovjeka. Seminarski rad „Ćudoredno biće čovjeka“ obrađujem u tri glavna dijela: Uvodni dio, Ćudoredno biće čovjeka i Zaključni dio. Nakon uvodnih napomena slijedi središnjirazradbeni dio seminarskog rada „Ćudoredno biće čovjeka“. Podijeljen je u šest dijelova pod naslovima: Pretpostavke ostvarenja ćudorednog bića čovjeka, Čovjek i njegovo ciljano (moralno/nemoralno) djelovanje, Moguće unapređenje ćudorednog bića čovjeka vještinom stvaralaštva, Ljudska moralnost i savjesnost, Slobodno djelovanje - osnova moralne odgovornosti; ukazivanje na ograničenje ljudskih sloboda i prava, Analiza anketnog ispitivanja.

Rad završavam „Zaključnim djelom“ koji predstavlja svojevrsno sažimanje najvažnijih spoznaja. Ovakvo sadržajno i grafičko uređenje seminarskog rada jedino je smisleno te predstavlja koherentnu i logičku cjelinu, a podjela na tri glavna djela čini rad preglednim što omogućuje lakše snalaženje čitatelju. Svojem seminarskom radu prilažem i anketno istraživanje koje je potvrdilo neke moje pretpostavke, ali i opovrgnulo neke stečene predrasude. Da se čitatelja upiti u sadržaj seminarskog rada, u uvodni dio uključeno je i definiranje temeljnog pojma- ćudoređe i objašnjenje njegovih osnovnih odrednica. Moralni red koji se uspostavlja primjenom moralnih ili ćudorednih načela zove se ćudoređe. U svakodnevnom govoru za to upotrebljavamo riječ moral¹. Iako je sustav vrijednosti ćudoređa postankom mlađi od običajnog i religijskog, on obuhvaća sve najvažnije vrijednosti koje bi trebale voditi ostvarenju čovjeka kao dostojanstvenog pojedinca, ka životnom blagostanju koje se može postići samo ako se u svakoj životnoj situaciji teži promicanju osnovnih vrijednosnih načela. Povezanosti i međudjelovanju posebnih sustava vrijednosti ćudoređa i običaja, kao i njihovom odgovarajućem razumijevanju, pridonosi i sama etimologija riječi ćudoređe. „Riječ ćudoređe razvila se iz riječi običaj, navada pa se tako vježbanjem stekla navada, a narav ili ćud čovjeka dobila svoj red, što i mi izražavamo našim riječima: ćudoređe, ćudorednost, djelovanost.“² U svakoj društvenoj zajednici postoje općeprihvaćena pravila ponašanja i djelovanja-običaji koji predstavljaju sve ono što zajednica smatra dobrim, poželjnim, moralnim. Kršenjem vrijednosti običaja kršimo i vrijednosti ostalih posebnih poredaka, budući da svi poreci počivaju na istim načelima.

2. Ćudoredno biće čovjeka - središnji dio

2.1. Pretpostavke ostvarenja ćudorednog bića čovjeka

Ljudske potrebe su raznolike; od potrebe za životom, egzistencijom, međuljudskim odnosima, kulturom, religijom, pravom, do potrebe za ostvarenjem vlastitog ćudorednog bića kao krajnjem odredišnom cilju koji nikada ne može biti u potpunosti ostvaren. Da bi čovjek mogao težiti samoostvarenju, mora najprije zadovoljiti osnovne biološko-fiziološke potrebe (potreba za disanjem, spavanjem, potreba za hranom i pićem...), koristeći pritom određene vrijednosti-sredstva. Ako se ne ispune te osnovne egzistencijalne potrebe, sve ostale ljudske želje, potrebe i interesi bivaju potisnuti i marginalizirani. Iduća važna ljudska potreba je potreba za sigurnošću. Ako osoba nije postigla odgovarajuću zdravstvenu (zdravstvena zaštita, osiguranje), materijalnu (redovita primanja-plaće, mirovine, dječji doplatci, stipendije...), emocionalnu (obiteljski, rodbinski, prijateljski, poslovni odnosi) ili pak pravnu sigurnost (povjerenje u pravnu profesiju, vlast i ustanove općenito), svoje djelovanje ne može usmjeriti ka razvitku sebe u punini; ka potrebi da se razvije u dostojanstveno biće.³

3.2. Čovjek i njegovo ciljano (moralno/nemoralno) djelovanje

Čovjek razumski određuje i odabire svoje ciljeve djelovanja da bi ostvario objekt(e) svoje težnje. Djelovanje uključuje i ljudsku volju koja predstavlja pokretačku snagu. Iako nas drugi ljudi, koji nam predstavljaju autoritet (poslovni, religijski, politički), prisiljavaju da izvršavamo njihovu volju kako bi oni lakše postigli svoje svrhe, oni ne posjeduju moć da nam nametnu svoje ciljeve kao naše vlastite. Naravno, treba uzeti u obzir da je ljudsko ponašanje i djelovanje socijalno uvjetovano pa se možemo zapitati jesu li naše individualne odluke i definiranje naših ciljeva uistinu rezultat samo naše volje?! U tome se očituje i

¹ MILIČIĆ V., Opća teorija prava i države, Zagreb 2008., str 24.

² ARISTOTEL, Nikomahova etika, Zagreb, Globus 1988., XXVI

³ Vidjeti više u: MILIČIĆ V., Opća teorija prava i države, Zagreb, 2008., str 52. i 53.

stupanj individualne slobode bez koje čovjek sebe ne može ostvariti kao čudoredno biće o čemu će kasnije biti riječi. „Što se čovjek manje može prisiliti fizički, a što više moralno (sammom predodžbom dužnosti), to je slobodniji.“⁴ Budući da je čovjek biće slobodne volje, koji razumski odabire i određuje svoje ciljeve i na taj način usmjerava svoje djelovanje, treba i preuzeti odgovornost za sve navedeno. Da bi opstao nauk o čudoređu, osim pojedinačnih ciljeva moraju postojati i krajnji, univerzalni ciljevi kao odredišne točke našeg djelovanja. U protivnome bi ostvarenje jednog cilja bilo samo preduvjet za ostvarenje nekog drugog, a toj svojevrsnoj hijerarhiji ne bi se nazirao kraj. Krajnji cilj svakog ljudskog bića trebalo bi biti postizanje određenog stupnja životnog blagostanja na što utječu brojni (ranije navedeni) faktori. Treba uzeti u obzir da je ocjenjivanje kvalitete života krajnje subjektivno i uvjetovano brojnim čimbenicima. Ljudi, kada i ostvare sve preduvjete i konačno mogu svoje djelovanje usmjeriti k ostvarenju sebe kao čudorednog bića, rijetko odabiru taj put. Ova sentenca koju navodim predstavlja najsazetiji opis ljudske naravi: „A ono što želimo i što je daleko od nas, to nam se uvijek čini vrednije od svega. Ali čim smo uspjeli do toga doći već nas za drugim stvarima čežnje vuku i usta nam uvijek žedaju istu žed života.“ (T. Lucretius C.)⁵ Po prirodi stvari ljudi su nezasitni i nikad zadovoljni vlastitim postignućima, neprestano se uspoređuju sa svojom okolinom, a zavist i želja za privlačenjem tuđe pažnje ih motiviraju na vječno natjecanje. Ljudi uvijek žele više materijalnih dobara nego što im je uistinu potrebno, bore se za vlast i moć, žele biti okruženi što većim brojem ljudi koje nazivaju prijateljima, iako se njihov odnos temelji samo na uzajamnoj koristi. Jesu li takve osobe uistinu sretni, je li njihovo djelovanje slobodno i moralno? Jesu li one postigle kvalitetu života na najvišem stupnju? Odgovori se nameću sami po sebi.

3.3. Moguće unapređenje čudorednog bića čovjeka vještinom stvaralaštva

Pojam čudoređa povezan je i s ljudskom stvaralačkom vještinom (stvaralačkim radom) što se može očitovati u raznim područjima ljudske djelatnosti, npr. međuljudskom ophođenju, umjetnosti, tehnologiji, znanosti, kulturi, gospodarstvu. Svakoj profesiji pripisujemo moralna načela koja bi trebala biti glavni putokaz u djelovanju osoba u dotičnoj struci. Svaka struka bi za svoj osnovni cilj trebala imati ostvarivanje temeljnih ljudskih težnji-interesa, ali primjenom odgovarajućih sredstava i načina. Kad bi bila dopuštena uporaba svih sredstava u postizanju ciljeva postala bi upitna humanost cilja?! Da bi osoba svojim stvaralačkim radom mogla dosegnuti moralnost na najvišem stupnju, mora težiti ispunjenju dužnosti prema sebi, prema drugim ljudima u struci, ali i prema pojedincu kojemu je direktno od koristi. Upravo u odnosu prema pojedincima koji traže pomoć struke, bilo pravničke, liječničke, novinarske, ali i u odnosima unutar same profesije dolazi do izražaja kakvoća čudorednog bića čovjeka. To je npr. vidljivo u uljudnom/neuljudnom ophođenju unutar struke, solidarnosti/nesolidarnosti, poniznosti/lažnoj poniznosti prema nadređenima, iskrenosti/neiskrenosti prema pojedincu ili kolegama u struci, snošljivosti/nesnošljivosti, radinosti/lijenosti... Stvaralački rad može u ljudima pobuditi brojne dvojbe, radoznalost, empatiju, ali i omogućiti ljudima da pokažu i razviju svoje talente što može rezultirati vrijednim idejama i poduhvatima; npr. jedinstvenom glazbenom kompilacijom u području glazbene umjetnosti, vrijednim poduzetničkim planom u području gospodarstva ili samim osjećajem ispunjenja kada pružimo pomoć unesrećenoj osobi (npr. u medicinskoj profesiji). Na taj način stvaralački rad može voditi unapređenju čudorednog bića čovjeka. Nažalost, nerijetko se u današnjem kapitalističkom društvenom uređenju ljudski rad pretvara u djelatnost koje više nije izvor zadovoljstva i kreativnosti, već samo sredstvo da se radom zadovolje potrebe izvan njega (egzistencijalno pitanje). U takvom stanju društvenog nezadovoljstva, otuđe-

⁴ KANT I., *Metafizika čudoređa*, Matica hrvatska 1999., str 169.

⁵ MILIČIĆ V., *Opća teorija prava i države*, Zagreb, 2008., str 50.

nosti i isključenosti u kojem je glavna čovjeka briga egzistencija, razaraju se dugotrajno stvarani moralni standardi i običaji, ljudi zanemaruju svoje ljudsko dostojanstvo, nisu u stanju zadržati ponos, okreću se prizemnom materijalizmu-negiraju osnovne potrebe ćudorednog bića čovjeka.

3.4. Ljudska moralnost i savjesnost

Po prirodi stvari ljudi su umna bića koja često krše moralne zakone ili ih se nerado pridržavaju, iako su sami njihovi tvorci. U određenim situacijama vođeni vlastitim sebičnim interesima ljudi svjesno niječu vlastito ćudoredno biće, birajući u sukobu nećudoredno-ćudoredno prvo navedeno. U čovjeku bi se trebao javiti osjećaj nezadovoljstva vlastitim bićem kada se u njemu stvori sama pomisao o kršenju ili zanemarivanju moralnih normi koje su u svijesti većine prihvaćene kao dobre, smislene, a samim tim i obvezatne. U takvoj situaciji čovjek bi trebao vlastite porive-težnje-motive podvrgnuti samokontroli te umjesto ugone, bilo u tjelesnom, emocionalnom ili materijalnom smislu, odabrati djelovanje koje je u skladu s moralnim zakonima. Na takvo djelovanje upućuje nas savjest koja je sastavni dio ljudskog bića. Savjest djeluje na način da pokušava utjecati na čovjekovo izvršavanje/neizvršavanje neke radnje čije je moguće posljedice ona ranije procijenila i pokušala umnim rasuđivanjem odrediti kakvo je djelovanje primjereno (moralno) u određenoj situaciji. Kada je netko nesavjestan, tj. ne djeluje po napatku savjesti, to ne znači da ona u njemu nije prisutna, već da se ta osoba ne obazire na *glas unutrašnjeg suca*⁶. Savjest se ne može steći poput materijalne imovine, niti se može ostvariti nekim ljudskim djelovanjem pa ju ne možemo smatrati obvezatnom. Savjest u ljudima progovara željeli mi to ili ne, a na nama je da odlučimo hoćemo li postupati prema njenim napatcima ili ćemo riskirati njeno naknadno ostvarenje. Kada djelujemo u skladu sa sudom naše savjesti, to rezultira ponosom i zadovoljstvom vlastitim bićem i ponašanjem. A ako pak zanijećemo ili zanemarimo glas savjesti prije samog čina, ona se nehotice javlja naknadno (tijekom ili nakon čina) kao osjećaj grižnje savjesti. Moguća je i reakcija moralno osvještene okoline što se očituje osuđivanjem osobe i njenog čina, a u krajnjem slučaju njenim isključenjem iz društvene zajednice. Kod svih osoba dolazi do pobuđivanja moralnog osjećaja, bilo da je to osjećaj zadovoljstva i ponosa vlastitim bićem ili u krajnjoj suprotnosti-osjećaj grižnje savjesti; u protivnom ne možemo govoriti o ćudoređu i ni po čemu razlikovati ljudsko biće od ostalih živih bića. Savjest je vrlo moćan instrument, bez čijeg bi postojanja regulacija međuljudskih odnosa bila gotovo nezamisliva. Iz tog razloga bi ljudi trebali kontinuirano razvijati svijest o vlastitoj savjesti.

3.5. Slobodno djelovanje - osnova moralne odgovornosti; ukazivanje na ograničenje ljudskih sloboda i prava

Potreba za vanjskom slobodom; slobodnim odnosima i djelima, jedna je od glavnih potreba ćudorednog bića čovjeka. Sloboda je neprocjenjive važnosti, a dana je svim ljudima jer samo slobodna osoba može zadovoljiti svoje potrebe i boriti se za ostvarenje svojih ciljeva. Zbog opće sebičnosti, pomanjkanja altruizma i netolerancije mnogi su ljudi spremni zanemariti slobodu drugih da bi ostvarili svoje ciljeve i ranije određeni smisao djelovanja, nijećući time vlastito dostojanstvo, načelo jednakosti, snošljivosti, istodobno ne želeći preuzeti odgovornost za svoje djelovanje i moguće posljedice istog. Vođeni vlastitim preferencijama zaboravljaju da je načelo slobode ograničeno u svojem ostvarenju. U situaciji kada osoba smatra da je ugrožena njena osobna ili skupna sloboda (neke zajednice, npr. nacionalne manjine), a samim time ograničena i mogućnost ostvarenja njenih težnji, ona

⁶ KANT I., Metafizika ćudoređa, Matica hrvatska, 1999., str 187.

ima pravo ukazati na nepravdu koja joj se nanosi. Pravo na ukazivanje nezadovoljstva/nepravde/ograničenja u slobodnom djelovanju u pojedinim je situacijama svojevrsna obveza, npr. kada nastaje kao rezultat djelovanja naše savjesti koja predstavlja našu unutarnju slobodu. Pravo je pitanje zapravo: „Koji je ispravan način da ukažem na zanemarivanje/negiranje/nepoštivanje osobne slobode, a da pri tome poštujem osobno dostojanstvo, ali i dostojanstvo drugih ljudi?“ Jedno od temeljnih prava slobodnog čovjeka jest pravo na rad i isplatu plaća, a u zbiljskim životnim okolnostima ostvarenje tih prava mnogim je ljudima uskraćeno. Navodim samo jedan od mnogobrojnih primjera. Je li štrajk zbog neisplate plaća pred sjedištima velikih tvrtki, na Markovu trgu ili pred vratima ministarstva, kojima smo svakodnevno svjedoci, ispravan način da se ukaže na zbiljsko problemsko stanje? Ili, po meni još važnije pitanje, je li djelovanje na taj način uistinu djelotvorno i hoće li donijeti promjene? Smatram da je to jedini ispravan način, ne samo da se ukaže na probleme radnika, već i na nepravilno vođenje tvrtki, zlouporabe ovlasti i položaja vodećih ljudi-vlasnika/direktora, a samim time na njihovu moguću neprofesionalnost i nemoralnost. Nažalost, suočeni s teškim životnim situacijama, ljudi često ne biraju sredstva borbe za ponovno uspostavljanje vlastitih uskraćenih sloboda i prava, dovodeći time u pitanje vlastitu čudorednost.

2.4. Analiza provedene ankete

Želeći dobiti uvid u razmišljanja i stavove ljudi o moralu, a samim time potkrijepiti sve navedeno u seminarskom radu, provela sam anketu kako bi provjerila vrijede li teorijske postavke o moralu u zbiljskim životnim odnosima. Anketa se sastoji od deset pitanja, od kojih prvih pet pitanja zahtijeva odlučivanje na temelju postavljenih moralnih dilema je li nešto moralno ispravno ili neispravno, šesto pitanje zahtijeva deskriptivan odgovor, a posljednja četiri pitanja su na zaokruživanje. Anketa je provedena na uzorku od 40 osoba, različite dobi, spola i obrazovanja. Upravo ti faktori ukazuju na različite stavove pojedinih dobnih ili obrazovnih (nešto manje spolnih) skupina. Istaknut ću samo neke zanimljivosti i specifične odgovore dobivene provedbom ankete. Ocjene kojima su ljudi ocijenili je li nešto za moralnu osudu ili nije ne želim statistički obraditi jer je ljudska procjena krajnje subjektivna, a i samo prikazivanje kakvoće čudoređa statističkim podacima smatram neprimjerenim. Prilikom oblikovanja tih pitanja osnovna mi je namjera bila potaknuti ljude na razmišljanje i na njihovo poistovjećivanje sa situacijama koje su i u zbiljskom životu moguće. Detaljnijom analizom odgovora na prvih pet pitanja može se puno zaključiti o karakteristikama dotične osobe kao i o razvijenost njihove svijesti o savjesti (pod pretpostavkom da su odgovori iskreni), ali to nije bio cilj anketnog istraživanja. Postavljanje moralnih dilema zapravo mi je poslužilo da ukažem kako procjena je li nešto moralno ili nemoralno uvelike ovisi o okolnostima pojedine situacije. Isti čin bi u određenoj situaciji proglasili moralno opravdanim, a u drugim okolnostima bi ga osudili. Na šesto pitanje: „Što vi podrazumijevate pod riječju moral? Koje su po vama karakteristike moralne osobe?“ dobila sam raznovrsne, a ipak očekivane odgovore. Karakteristike moralne osobe po mišljenju većine ispitanika su: poštenje, iskrenost, pravednost, savjesnost, nesebičnost, čovječnost, odgovornost, nepotkupljivost. Ističem i odgovore koji smatram posebno značajnima: „Moralna osoba je ona osoba koja bira sredstvo da bi postigla cilj.“ i „Moralna osoba je ona koja čini/ne čini drugačije ono što želi/ne želi da se čini njoj.“ jer predstavljaju svojevrsno sažimanje svih ranije navedenih karakteristika. Unatoč općem vjerovanju da se moralne vrijednosti samo pripovijedaju, a da ih se praktično krši i ignorira, anketno ispitivanje ukazuje da ljudi načelno i dalje vjeruju da su okruženi moralnim osobama. Na pitanje koja profesija zahtijeva rad s najviše moralne osviještenosti, podjednaki broj ispitanika smatra da su to medicinska, pravna i politička profesija. Osobno smatram da sve navedene profesije zahtijevaju visoki stupanj moralnosti, ali posebnu važnost pridajem moralnom djelovanju medicinske profesije jer se neispravne pravne ili političke odluke mogu promijeniti, a ugrožene ili izgubljene ljudske ži-

vote nikakvo djelovanje ne može povratiti. Iduće, deveto pitanje ukazuje na zabrinjavajuću činjenicu da gotovo svi ispitanici vjeruju da ljudi koji dopiju u vrh društva (koji imaju vlast i moć), imaju sklonost biti manje moralni od drugih ljudi. Time se indirektno ukazuje na nepovjerenje u političku profesiju. Moje je mišljenje da vlast (moć) i moral ne bi smjeli biti kontradiktorni pojmovi, već bi se proporcionalno povećanju političke/ gospodarske/ financijske moći trebala povećavati i najsnažnija moć; moć savjesti. Posljednje pitanje: „Smatrate li da u životu više uspijevaju nemoralni ili moralni ljudi?“ ciljano je formulirano bez točnog definiranja pojma „uspjeh“ da vidim hoće li ljudi uopće razmisliti o kakvoj je vrsti uspjeha riječ ili će uspješnost poistovjetiti s materijalnim postignućima. U velikom postotku ljudi su odgovorili da u životu više uspijevaju nemoralni ljudi, a samo dvoje ispitanika je ispod pitanja naznačilo da je potrebno definirati „uspjeh u životu“ da bi se moglo odgovoriti na pitanje.

3. Zaključni dio

Spoznaja da uvijek postoji raskorak između postavljenih moralnih normi i njihove praktične primjene, što posebice dolazi do izražaja u posljednje vrijeme, potaknula me na odabir teme ovog rada. Nijedno sredstvo za postizanje cilja u svojoj srži nije dobro ili loše, već ljudsko djelovanje njemu pridaje nemoralno/moralno značenje. Naravno, važnu ulogu u odabiru sredstva ima i stupanj ljudske neslobode/slobode. Ako neki ne čin/ čin osobe nije podvrgnut vanjskom autoritetu, dotična osoba je dužna preuzeti odgovornost, a time i moguće popratne posljedice, bilo pozitivne ili negativne. U slučaju da je osobi od strane autoriteta nametnuto neko djelovanje koje ona smatra nečudorednim, njeno je pravo da se pobuni. Često, zbog straha pred autoritetom, ljudi ne mogu skupiti moralnu snagu-hrabrost da se odupru i ne izvrše nametnuti nečudoredni cilj. A kad se ipak odluče na otpor, postavljaju si pitanje na koji način i kojim sredstvima ga provesti, a da pritom sačuvaju svoje dostojanstvo i ponos. Važan faktor, ako ne i najvažniji, u razlikovanju dobra od zla jest ljudska savjest koja je prisutna u svim bićima, ali je u ljudima nejednako razvijena svijest o vlastitoj savjesti. Savjesno/nesavjesno djelovanje posebno dolazi do izražaja u međuljudskim odnosima. Djelovanje koje nije u skladu sa sudom naše savjesti najčešće dovodi do povrede tuđeg ponosa, nijekanja tuđe slobode i jednakosti, zanemarivanja ljudskog dostojanstva, a nerijetko i do ugrožavanja ili gubitka najveće vrijednosti - ljudskog života. Slijedom navedenog, zaključujem da je osoba razvijena u svoj svojoj punini kada, bez obzira na okolnosti određene situacije, zahvaljujući moći vlastite savjesti i hrabrosti odabire moralno pred nemoralnim djelovanjem! Stoga je potrebno učiniti glas savjesti što snažnijim da nam se ona, u situaciji kada želimo nemoralno postupiti, prijekorom nametne kao autoritet i spriječi nas u kršenju moralnih načela. Kada bi moral bio glavni i jedini regulator ljudskog ponašanja, pravna pravila, pravna odgovornost i institucije, a i sama pravna profesija izgubile bi svoju svrhu. Vjerujem da do uspostave takvog društvenog sistema koji počiva na humanističkim vrijednostima, ne može doći sada, a niti u budućnosti. Nesnošljiva politička, gospodarska, materijalna situacija, ali i ona u međuljudskim odnosima, u ovodobnom potrošački orijentiranom svijetu, čini ljude nemoćnima i nezainteresiranima za promjene. Razvoj društva vođenog moralnim zanosom moguć je samo u umovima velikih idealista, a u stvarnosti dolazi do loma svih dugotrajno stvaranih moralnih, religijskih i običajnih vrijednosti.

Summary

With an intention to encourage people on thinking about daily situations of life in which morality and immorality are conflicted, and knowing that there always is a discrepancy between moral standards that are established and their practical use, I have chosen this timeless subject for my paper. As human beings are most frequently immensely selfish,

and their actions are motivated by their own preferences, the moral dimension often gets neglected and unrealised. Inability of people to act on their own free will, as well as disregard for their 'inner voice' can also lead to violation of moral principles. Therefore every individual is obliged to resist the authority which imposes upon him an immoral goal and to reinforce his own conscience which helps him to distinguish between right and wrong. One of the ways to advance one's moral side is creative work, e.g. working with people. In the end I would like to emphasize that people, even when confronted with many daily misfortunes, should direct their efforts toward developing themselves as moral individuals.

Key words: morality/ immoralit, inner voice"- conscience, creative work

